

Bozor infratuzilmasini shakllantirishda agrar islohotlar

Astanaqulova Farizod Bakhtiyorovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

1-kurs bakalavr talabasi

Farizodastanaqulova47gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada infratuzilma va uning sohalari, bozor infratuzilmasining shakli, bozor infratuzilmasini shakllantirishda agrar islohotlar haqida so'z boradi. Bundan tashqari ushbu sohadagi Prezidentimizning qarorlari ham bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Infratuzilma, bozor iqtisodiyoti, qishloq xo'jaligi, agrar islohotlar, farmonlar.

Infratuzilma sohalari mustaqil ravishda pirovard mahsulot ishlab chiqarmasada, ishlab chiqarish jarayoniga xizmat ko'rsatish orqali yakuniy natijalarga ta'sir ko'rsatadi.

Infratuzilma sohalarini ma'lum belgilari bo'yicha guruhlash muhim ahamiyatga ega. Infratuzilma sohalarini guruhlash quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- infratuzilma alohida elementlari va sohalarining ijtimoiy ishlab chiqarishdagi o'rnini aniqlash;
- tarmoqlararo aloqalarni o'rganish va shu asosida asosiy ishlab chiqarish va unga xizmat ko'rsatuvchi sohalar o'rtasida optimal mutanosiblikni o'rnatish;
- tarmoqlarning boshqaruv jarayonini takomillashtirish va shu orqali yuqori samaradorlik darajasiga erishish.
- Bozor infratuzilmasi mamlakatda bozor munosabatlarini barpo etish va rivojlantirishga xizmat ko'rsatuvchi sohalar majmui bo'lib, bozor xizmati tarmoqlarini shakllantirish va rivojlantirish maqsadida tijorat banklari tarmog'i, zamonaviy moliya va soliq tizimi,

- audit, sug'urta, birjalar faoliyati, kredit uyushmalari, konsalting firmalari, bojxona tizimi va boshqa shu kabilarni o'z ichiga oladi.
- Qishloq xo'jaligida bozor infratuzilmasi subyektlari tarkibiga kiradigan tashkilotlar o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni samarali yo'lga qo'yish asosida iqtisodiyotda bozor munosabatlarini shakllantirish va rivojlantirish mumkin. Ushbu tadbir bozor infratuzilmasi subyektlarini qishloq hududlari bo'yicha joylashtirish bilan bir qatorda ular tomonidan yangi ish o'rinlarining yaratilishiga ham asos bo'ladi.

1-rasm. Qishloq xo'jaligida bozor infratuzilmasi subyektlari.

Bozor infratuzilmasi subyektlari tarkibiga quyidagi tashkilot, idora va muassasalar kiradi: monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish davlat qo'mitasi; iqtisodiy nochor korxonalar ishlari qo'mitasi; birjalar va ularning tarkibida ish yuritadigan brokerlar, maklerlar va agentlar xizmatlari; savdo-tijorat markazlari, savdo uylari, savdo-sanoat palatalari, tashqi savdo firma va birlashmalari; ulgurji, chakana savdo va boshqa turdagi barcha savdo tashkilotlari; kim oshdi savdosi o'tkazuvchi idora va yarmarka; markaziy va tijorat banklari; lizing va injiniring bo'yicha muassasa va tashkilotlar; marketing maslahati va menejment markazlari; mutaxassislarni tayyorlash va qayta tayyorlash muassasalari, markazlar; mehnat bandligi bilan shug'ullanuvchi tashkilotlar; tijorat va ilmiy-texnika axborotlari markazlari; reklama byurolari; sug'urta xizmatini ko'rsatuvchi muassasalari;

soliq tizimi idoralari va inspeksiyalari; bojxona tizimi idoralari; auditorlik xizmati firmalari; konsalting xizmati muassasalari; kasaba uyushma tashkilotlari; loyihalash institut va tashkilotlari; vositachilik xizmati muassasalari; notarial idoralari; advokatura idorasi; tadbirkorlik uyushmasi; investitsiya jamg'arma kompaniyalari; lombardlar; agrofirma; kredit uyushmalari; iste'molchilar huquqlarini himoya qilish jamiyatlari va shunga o'xshash barcha xo'jalik yuritish subyektlari va jismoniy shaxslar o'rtasida sodir bo'ladigan bozor munosabatlarini tashkil etuvchi va muvofiqlashtiruvchi muassasalar hisoblanadi.

Qishloq xo'jaligida bozor infratuzilmasining ham o'рни beqiyosdir. Qishloq xo'jaligida bozor infratuzilmasining bir subyekti bo'lgan lizing kompaniyalari tarmoqni yuqori samarali zamonaviy texnika vositalari bilan ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Qishloq xo'jaligiga yetkazib berilayotgan traktorlar va o'rim-yig'im texnikasi sonini oshirish hamda ular uchun hisob-kitob qilish mexanizmini takomillashtirish maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2000-yil 2-noyabrdagi "Qishloqni lizing shartlarida qishloq xo'jaligi texnikasi bilan ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi 424-sonli qarori qabul qilindi. Mazkur hujjatga asosan "O'zqishloqxo'jalikmashlizing" kompaniyasi tashkil etildi va uning tuzilmasi tasdiqlandi. Bundan tashqari "O'zqishloqxo'jalikmashxolding" kompaniyasi zavodlari tomonidan ishlab chiqarilayotgan qishloq xo'jaligi mashinalarini (birinchi navbatda traktorlar va o'rim-yig'im texnikasini) mashina-traktor parklariga va fermer xo'jaliklariga lizingga berishning tashkiliy, iqtisodiy hamda texnikaviy mexanizmlari belgilab qo'yildi. Hozirgi vaqtda hukumatimiz tomonidan qishloq xo'jaligining moddiy-texnika bazasini mustahkamlashda lizing imkoniyatlaridan keng foydalanishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Infratuzilma – xizmat ko'rsatuvchi sohalar majmuidir. Infratuzilma jamiyat ishlab chiqarish kuchlarining bo'linmas qismi bo'lib, ishlab chiqarish jarayonining bir maromda kechishini ta'minlab beradi. Bundan tashqari, infratuzilmaning ayrim turlari aholining turmush farovonligini oshirish, ishchilarga munosib mehnat sharoiti yaratib berishda muhim ahamiyatga ega. Ishlab chiqarish infratuzilmasi ishlab chiqarish jarayonining tashkil etilishiga xizmat qiladi. Ijtimoiy

infratuzilmaning asosiy vazifasi qishloq aholisining madaniy-maishiy sharoitlarini yaxshilash hisoblanadi. Ijtimoiy infratuzilma obyektlarini tashkil etish va ularning maqsadga muvofiq ishlab turishi ular joylashgan qishloq xo'jaligi korxonasining iqtisodiy rivojlanganlik darajasiga bog'liq. Bozor infratuzilmasi esa jamiyatda bozor munosabatlarini barpo etish va uni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mustaqillikning dastlabki yillarida qishloqni ustun darajada rivojlanishini ta'minlamasdan, qishloq xo'jaligini sifat jihatidan yangi asoslarda kayta tiklamasdan turib mamlakatda iqtisodiy islohotlar samaradorligiga erishib bo'lmay, mamlakat aholisining ko'pchiligini tashkil qiluvchi qishloq mehnatkashlari turmushini yanada to'kinroq qilish vazifasini bajarib bo'lmaydi». Ayni chog'da mamlakat iqtisodiyotida qishloq xo'jaligi salmog'i yuqori edi. Shuning uchun iqtisodiy islohotlarning hal qiluvchi bo'g'ini sifatida qishloq xo'jaligida islohot o'tkazish, uni jadal rivojlantirishga alohida e'tibor berildi. Bunga sabab O'zbekiston aholisining 64 foizdan ko'prog'ini qishloqda yashashi, ya'ni ichki mahsulotning 24 foizdan ko'prog'i agrar sektorga to'g'ri kelishi va qishloqda istiqomat qilganlarning 37 foizga yaqini qishloq xo'jaligi bilan bandligida edi.

Mustaqillikning dastlabki qadamlaridan boshlab qabul qilingan me'yoriy xujjatlarda, xususan «Yer to'g'risida»gi (20 iyun 1990 yil) va boshqa qonunlarda, Prezident farmonlarida qishloq xo'jaligidagi tub islohotlarning huquqiy asoslari yaratildi⁶². Agrar siyosatda yangicha yondashuvning amalga oshirilishi natijasida qishloq xo'jaligidagi yuzaga kelgan tanazzulni ma'lum ma'noda to'xtatib turish imkonini berdi. 1992 yil 224 ta davlat xo'jaligi iqtisodiy ahvoli nochor bo'lganligi uchun jamoa xo'jaliklariga, ularning mulki esa jamoa mulkiga aylantirildi. 1993 yildan boshlab jamoa hamda davlat mulkiga asoslangan xo'jaliklarning mulki shirkat mulkiga aylantirildi. 1998 yildan boshlab zararga ishlayotgan jamoa va shirkat xo'jaliklari mustaqil fermer xo'jaliklariga mustaqil fermer xo'jaliklariga tanlov asosida aylantirildi.

Bugungi kunda davr talabidan kelib chiqib, —Fermer xo'jaligi to'g'risidagi Qonunga qo'shimcha va o'zgartishlar kiritilmoqda. Mazkur loyihada ko'p tarmoqli fermer

xo`jaligining huquqiy maqomi belgilanmoqda. Unga ko`ra, ko`p tarmoqli fermer xo`jaligi - qishloq xo`jaligi mahsulotlarini yetishtirish bilan bog`liq bo`lgan faoliyati bilan birgalikda qishloq xo`jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, saqlash va sotish, sanoat ishlab chiqarishi, ishlar bajarish, xizmatlar ko`rsatish va qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa faoliyat bilan shug`ullanuvchi fermer xo`jaligidir.

Ekin ekiladigan maydonlarda tarkibiy o`zgarishlar qilinib, xo`jaliklar har qanday ekin ekish sohasida mustaqil bo`ldilar. Sug`oriladigan yerlarda g`alla ekish kengaydi. Umumiy ekin maydonlarida donli ekinlar salmog`i 1991-yilda 18,8% ni tashkil etgan bo`lsa, 1998-yilda 36% ga o`sdi, natijada g`alla yetishtirish sezilarli darajada oshdi. Don ekinlari uchun ajratilgan maydonlar 1990 yildan 1998 yilgacha bo`lgan davr mobaynida asosan paxta ekinlari maydonini qisqartirish hisobiga 1,7 barobar oshdi. Don ishlab chiqarish ikki barobardan ko`proq oshib, 4,15 mln. tonnani tashkil qildi. Agar 1991 yilda 1,9 mln tonna don, shu jumladan 600 ming tonna bug`doy yetishtirilgan bo`lsa, 2002-yilda 5,4 mln tonnaga yaqin don, shu jumladan 5,0 mln tonnadan ortiq bug`doy, 2007-yilda 6,25 mln tonna g`alla yetishtirildi. Sug`oriladigan yerlarda o`rtacha hosildorlik gektariga 48,0 sentnerni tashkil etdi. Andijon viloyatida esa rekord natijaga erishildi - har gektardan 75 sentnerdan ortiq xirmon ko`tarildi.

Bu sohada islohotlarning yangi bosqichi sifatida O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 9 oktabrdagi —Fermer, dehqon xo`jaliklari va tomorqa yer egalarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, qishloq xo`jaligi ekin maydonlaridan samarali foydalanish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to`g`risidagi PF-5199-son Farmoni qabul qilindi. Farmonga asosan, endilikda fermer xo`jaliklari faoliyatida tubdan o`zgarish, ya`ni fermer xo`jaliklarida bosqichma-bosqich ko`p tarmoqli faoliyat yo`lga qo`yish ishlari amalga oshiriladi. Unga ko`ra, faqatgina qishloq xo`jaligi mahsuloti ishlab chiqarish bilan shug`ullangan fermer-tadbirkorlarimiz bozor talablaridan kelib chiqib o`zlarida qo`shimcha yo`nalishlarni joriy qiladi. Ushbu talabga javob bermaydigan, ko`p tarmoqli faoliyatni yo`lga qo`ymagan subyektlar 2022 yilning 1

yanvaridan boshlab yangilik va yangilanishga intiluvchan, yangi g'oyalar asosida ish yuritishga qobiliyatli, tadbirkorlik qilish, nafaqat o'zining, balki butun xalqimiz dasturxonini to'kin bo'lishiga hissa qo'shishga tayyor bo'lgan shaxslar, ayniqsa yoshlarga joylarini bo'shatib beradilar. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 10 oktabrdagi —Fermer, dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari faoliyatini yanada rivojlantirish bo'yicha tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risidagi PQ-3318-son qarori bilan O'zbekiston fermer, dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari kengashi tashkil etilib, uning asosiy vazifalari va faoliyat yo'nalishlaridan biri etib ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarini rivojlantirishga va har tomonlama qo'llab-quvvatlashga ko'maklashish, ular uchun qulay ishbilarmonlik muhitini yaratishda bevosita ishtirok etishi belgilab qo'yildi. Mazkur Farmon va qarorlarda belgilangan vazifalardan kelib chiqib, hozirda ishchi guruhi tomonidan chorvachilik, parrandachilik, asalarichilik, baliqchilik, bog'dorchilik-uzumchilik, sabzavot polizchilik va qishloq xo'jaligining boshqa muhim yo'nalishlarini yanada rivojlantirish, fermer xo'jaliklarining bu boradagi faoliyatini muvofiqlashtirish va uning samaradorligini oshirishga qaratilgan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli qarorlari loyihalari hamda har bir yo'nalish bo'yicha alohida yer uchastkasini uzoq muddatli ijaraga olish bo'yicha namunaviy shartnoma loyihalari ishlab chiqilmoqda.

Mamlakatimizda infratuzilma sohalarini rivojlantirishga juda katta e'tibor berilmoqda. Iqtisodiyotning real sektori korxonalarini qo'llabquvvatlash, ularning barqaror faoliyatini ta'minlashga va eksport salohiyatini oshirishga qaratilgan bir qator me'yoriy hujjatlarda qishloq xo'jaligida infratuzilma sohalarini rivojlantirish yo'nalishlari belgilab berilgan hamda bu borada ko'plab ishlar amalga oshirilmoqda

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdug'aniyev A.A., Abdug'aniyev A.A. Qishloq xojaligi iqtisodiyoti. Darslik. - T: "Adib Nashriyoti", 2011. – 400 b.
2. David L. Debertin. Agricultural Production Economics Textbook. 2nd ed. Published by McMillan. University of Kentucky, USA. 2012.
3. Rustamova I.B., Sheripbayeva U.A., Dehqonova N.S., Ahmedova V. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti. O'quv qo'llanma. –T.: TDAU, 2015. 174 b.
4. Samatov G'.A, Rustamova I.B., Sheripbayeva U.A. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti va menejmenti. Darslik. –T.: "Cho'lpon" nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2012. -320 b.
5. Umurzoqov O'.P, Toshboyev A.J., Rashidov J., Toshboyev A.A.. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti va menejmenti. Oquv qo'llanma. –T.: "Iqtisod-Moliya", 2008. -264 b.
6. Murtazayev O, Ahrorov F.B. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti. Darslik. –T.: "ILM ZIYO", 2017. -415 b.